

SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARINING XORIJIY TILLARNI O'QITISHDAGI SALOHIYATI

Sattorov Hayrullo Razzakovich¹, Normamatov Ulug`bek Shuxrat o`g`li²

¹TAFU- "Tillar" kafedrası katta o'qituvchisi.

²TAFU DI 25-57K talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mualliflar sun'iy intellektning xorijiy tillar amaliy mashg'u;otlardagi ahamiyati va uning muammo hamda yechimlari haqida fikr yuritadi hamda ma'lum bir qarashlarni qilishgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, didaktika, xorijiy til, uslub,ramalashtirish, texnologik o'zgarish, samaradorlik,tadqiqotlar.

Аннотация: В данной статье авторы обсуждают важность искусственного интеллекта в преподавании иностранных языков, его проблемы и решения, а также делают некоторые наблюдения.

Ключевые слова: искусственный интеллект, дидактика, иностранный язык, метод, структура, технологические изменения, эффективность, исследования.

Annotation: In this article, the authors discuss the importance of artificial intelligence in foreign language teaching, its challenges and solutions, and make some observations. Keywords: artificial intelligence, didactics, foreign language, method, structure, technological change, effectiveness, research.

Kirish

Nufuzli rus faylasufi V. S. Stepin tsivilizatsiyalarning ikkita asosiy turini ajratib ko'rsatadi: an'anaviy va texnogen [5,]. Uning ta'kidlashicha: "Texnogen tsivilizatsiyaning madaniy matritsasi" "inson yashaydigan ob'ektiv dunyoning tabiiy muhitining tez o'zgarishiga asoslangan. Bu dunyoning o'zgarishi odamlarning ijtimoiy aloqalarining juda faol o'zgarishiga olib keladi; bu tsivilizatsiyada texnik va texnologik rivojlanishdan so'ng, odamlar o'rtasidagi aloqa turlari, ularning muloqot shakllari, shaxsiyat turlari va turmush tarzi doimiy ravishda o'zgarib turadi" [5.51]. Har qanday madaniyat o'zining texnologik vositalari bilan tavsiflangan ma'lum bir axborot makonining mavjudligini anglatadi. Zamonaviy jamiyatning raqamlashtirilishi nafaqat texnik va texnologik hodisa sifatida, balki professional madaniyatni o'z ichiga olgan zamonaviy madaniyat hodisasi sifatida ham namoyon bo'ladi, bu uning asosini Yevropa tsivilizatsiyasi shakllanishining dastlabki bosqichlarida bosmaxona qilganidek o'zgartirishga qodir.[1,22]

Lankaster universiteti menejment maktabi professori Lukas Introna ta'kidlaganidek, "...bizning mavjudligimiz atrofimizdagi narsalar bilan shunchalik chambarchas bog'liqki (agar bu yerda "o'rab olish" fe'li ham o'rinli bo'lsa), endi biz qayerda tugashimiz va ular qayerda boshlanishini aniq aytishning iloji yo'q va aksincha, Narsalarga yaqinligimiz tufayli biz asosan gibrid mavjudotlarmiz, suyak iligiga bir xil kiborglarmiz" [9,44] (bizning ingliz tilidan tarjimamiz).

V. S. Stepin bu haqda shunday yozadi: "...Inson endi shunchaki ob'ektga tashqi narsa sifatida qaramaydi, balki u o'zgartiradigan tizimning ajralmas qismiga aylanadi" [5, 51]. L. S. Vygotskiyning fikriga ko'ra, sun'iy faoliyat vositalaridan foydalanish, vosita vositachiligidagi faoliyatga o'tish insonning barcha aqliy operatsiyalariga tubdan ta'sir qiladi, shuningdek, uning yangi aqliy funktsiyalari amalga oshirilishi mumkin bo'lgan operatsiyalar doirasini kengaytiradi [1, 90-bet]. Texnologiyalar va ulardan foydalanadigan odamlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik g'oyasi tobora ommalashib bormoqda va yanada rivojlanmoqda. Ushbu muammoning terminologiyasiga "ijtimoiy-moddiylik" atamasi kiritildi — ijtimoiy va moddiyning ajralmasligi va o'zaro bog'liqligi g'oyasini zamonaviy sharoitlarga moslashtirish uchun [7; 8; 9; 10]. Bu inson faoliyatining texnologik o'zgarish jarayonida yetakchi rolini aks ettiradi. Ushbu hodisa va atamaning paydo bo'lishi haqida mulohaza yuritish texnologiyani mavhum tashqi mavjudot sifatida tushunishdan uni madaniy kontekstga asoslangan ijtimoiy hodisa sifatida tushunishga o'tishni anglatadi. Ijtimoiy-moddiylik tushunchasi ko'plab ijtimoiy, shu jumladan professional guruhlarining o'ziga xos qiziqishlari va vaziyatga bog'liq harakatlari vaqt o'tishi bilan yangi texnologiyalardan foydalanish usullarini shakllantiradi degan tushunchaga asoslanadi.

Asosiy qism

Sun'iy intellektni ta'lim sifatida qo'llash

Raqamli texnologiyalar ijtimoiy makonlarni, individual va jamoaviy amaliyotlarni, ish joylarini va inson faoliyatining tabiatini o'zgartirganligi sababli, ularning rivojlanishi va yangi o'quv vositalari sifatida keng tarqalishi muqarrar ravishda ta'lim jarayoni sub'ektlari - o'qituvchilar va talabalar - faoliyatining o'zgarishini va ushbu faoliyatning yangi shakllarining paydo bo'lishini talab qiladi. Faoliyatning bu o'zgarishi "o'zgartirilgan inson funktsiyalarini qayta tiklash" jarayoni bilan bog'liq [2,8]. Ushbu maqolada biz sun'iy intellekt (SI) kabi yangi raqamli o'quv vositalarining chet tili o'qituvchilarining kasbiy faoliyati tuzilmasini o'zgartirishga ta'sirini o'rganishni rejalashtirmoqdamiz. Sun'iy intellektning ko'plab ta'riflaridan biz quyidagilarni eng aniq va ma'lumotli deb hisoblaymiz:

1) "Hozirgacha inson aqlining o'ziga xos funktsiyasi bo'lgan harakatlarni bajarishga qodir dasturiy mahsulotlar va asosiy algoritmlar tizimi. Bularga asosan quyidagilar kiradi:

- atrofda dunyodagi obyektlarning, jumladan, hayvonlar va insonlarning xulq-atvorining vizual va akustik jihatdan idrok etiladigan tasvirlarini farqlash va aniqlash hamda og'zaki va yozma nutqni farqlash qobiliyati;

- kundalik va professional faoliyatning turli segmentlarida duch keladigan muammolarni shakllantirish va hal qilish qobiliyati;

- "Qidiruv qobiliyati, zamonaviy tasnifni ishlab chiqish zarurati va barcha turdagi axborot va bilimlardan yetarlicha foydalanish". Ayniqsa, sun'iy intellektning ijtimoiy-madaniy inson faoliyati va nutqining individual harakatlarining ma'nosini tushunish qobiliyatini ta'kidlash muhimdir" [4, 46];

2) "Inson intellekt jarayonlarini kompyuter tizimlari orqali modellashtirish", bu "o'rganish (ma'lumotni qabul qilish va qayta ishlash)", "mulohaza yuritish" (muayyan xulosalarni shakllantirish, naqshlarni aniqlash), "o'zini tuzatish" va og'zaki (nutq) va og'zaki bo'lmagan belgilarni ("mashina ko'rish") tanib olish jarayonlarini o'z ichiga oladi [3, 117-118].

Ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishni muhokama qilishda, birinchi navbatda, quyidagilar nazarda tutiladi:

1. O'zbekiston Respublikasi Hukumatining 2021-yil 2-dekabrdagi 3427-r-sonli "O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi faoliyat doirasiga tegishli ta'limni raqamli transformatsiya qilish sohasidagi strategik yo'nalishni tasdiqlash to'g'risida"gi qarori.

Avvalo, hozirda ko'pincha chatbotlar deb ataladigan dialog tizimlaridan foydalanish. Bunday tizimlar nafaqat odatiy vazifalarni avtomatlashtiradi va muloqotni soddalashtiradi, balki ta'lim va o'rganish haqidagi tushunchamizni tubdan o'zgartiradi. Shubhasiz, sun'iy intellekt tizimlari tobora ko'proq foydalanishga va ulardan foydalanish osonlashib borayotganligi sababli, talabalar ham, o'qituvchilar ham ulardan ta'lim faoliyati samaradorligini oshirish uchun foydalanishlari mumkin bo'ladi.

Tadqiqotchilar ta'limda sun'iy intellektni qo'llashning quyidagi yo'nalishlarini aniqlaydilar:

- ta'lim jarayonini boshqarishni avtomatlashtirish (davomatni monitoring qilish, baholash va boshqalar);

- ta'lim dasturlarini muayyan ta'lim sub'ektlarining manfaatlariga moslashtirish; ta'lim jarayoni davomida fikr-mulohaza va muloqotni o'z vaqtida qo'llab-quvvatlash; fanlar asoslarini o'qitish; o'qituvchini fasilitatorga aylantirish;

- sinov va xato usulidan foydalanish imkoniyati va boshqalar [3, 118–119].

ChatGPT tizimi va uning ta'limda qo'llanilishi Bugungi kunda sun'iy intellekt, u yoki bu shaklda, ta'limda foydalanish uchun mos bo'lgan ko'plab keng qo'llaniladigan texnologik mahsulotlarda mavjud. Yaqin vaqtgacha neyron tarmoq funksiyalari asosan talabalar va yosh tadqiqotchilar tomonidan, ko'pincha matn tarjimasiga uchun ishlatilgan. Uzoq vaqt davomida Google Translate va Yandex Translate eng mashhur tarjima xizmatlari bo'lib kelgan. Bugungi kunda DeepL onlayn tarjimoni tarjima xizmatlari orasida yetakchi o'rinni egallab turibdi, chunki uning mexanizmi o'z-o'zini o'rganadigan neyron tarmoq algoritmgiga asoslangan. 2022-yil 30-noyabrda bu sohada inqilob yuz berdi, bu ayniqsa chet tillarini o'qitishdagi dolzarb muammolarni hal qilish uchun muhim

ahamiyatga ega. ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer) tizimi xalqaro jamoatchilikka taqdim etildi. ChatGPT OpenAI sun'iy intellekt tadqiqot laboratoriyasi tomonidan yaratilgan bo'lib, u notijorat OpenAI Inc. va uning sho'ba korxonasi, OpenAI LP tijorat korporatsiyasidan iborat. ChatGPT tizimi insonga o'xshash matn yaratish, shuningdek, boshqa bir qator muammolarni hal qilish uchun mo'ljallangan generativ neyron tarmog'iga asoslangan kuchli zamonaviy til modelini birlashtiradi. 2023-yil yanvar oyida Davosdagi Jahon iqtisodiy forumida sun'iy intellektning, xususan, SIa10RT tizimining jadal rivojlanishi texnik muhokamalarning markazida bo'lgan.

2022-yil oxiri va 2023-yil boshida ommaviy axborot vositalari SIa10RT haqida ko'plab hayajonli sharhlar haqida xabar berishdi. Hayrat asosan yuqori darajada argumentativ matnlarni yaratadigan mobil ilovalar va chatbotlarga, shuningdek, tabiiy suhbatni shunchalik yaxshi taqlid qiladigan dialogni saqlab qolish qobiliyatiga qaratilgan ediki, ma'lumotsiz foydalanuvchi bu fikrlarni tirik odamga bog'lashi mumkin edi. SIa10RT ning millionlab foydalanuvchilar tomonidan tez qabul qilinishini tushuntiruvchi o'ziga xos xususiyati shundaki, uning ORT-3 til modelini o'qitish jarayonida juda ko'p parametrlar hisobga olinadi. Bunday parametrlar soni boshqa modellarda ko'rib chiqilganidan o'nlab baravar ko'p.

Biroq, hatto bu tizim ham aniq cheklovlarga ega. Til modeli - bu berilgan kontekstda so'z ketma-ketligidagi eng ehtimoliy keyingi so'zni bashorat qilishga qodir statistik vosita (til modellari asosan so'z ketma-ketligi uchun ehtimollik taqsimoti), shuning uchun model parametrlari sonini ko'paytirish o'qitish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar miqdorini ham oshiradi. Shuning uchun, ORT-3 modelini yaratuvchilar uni 2021 yil oxiridan kechiktirmay nashr etilgan turli manbalardan (shu jumladan ixtisoslashtirilgan manbalardan) olingan matnli ma'lumotlar asosida o'qitganliklari sababli (umumiy ma'lumotlar hajmi 45 terabaytni tashkil etdi), 2023 yil yanvar holatiga ko'ra SI-10RT ning hozirgi versiyasi inson hayoti haqidagi deyarli har qanday savolga javob berishi mumkin, ammo faqat 2022 yilgacha.

SI-10RT imkoniyatlarining aksariyati oliy ta'limdagi bir qator muammolarga keng qo'llanilishi mumkin. Talabalar va professor-o'qituvchilar SI-10RT ni ta'lim kommunikatsiyasida sherik sifatida ta'lim jarayoniga integratsiya qilish uchun keng imkoniyatlarga ega. Masalan, SIa10PT quyidagi funktsiyalarni bajarishga o'rgatilishi mumkin: jummalarni to'ldirish, savollarga javob berish va ma'lumot qidirishda yordam berish.

Shuningdek, yozma matn uchun ijodiy yechimlarni yaratish, to'g'ri so'zni taklif qilish va matnga izoh qo'yishni o'rgatish mumkin. ChatGPT shuningdek, talabalarni munozaralarga jalb qilish uchun suhbatdosh sifatida ham ishlatilishi mumkin.

ChatGPT xizmatlarining paydo bo'lishi chet tilini o'rganuvchilar uchun yangi imkoniyatlar ochdi: ulardan foydalanib, talabalar nafaqat matnlarni tarjima qilishlari, balki o'rganishlari ham mumkin. Bugungi kunda ingliz tilini o'zlashtirish uchun neyron tarmoqlaridan foydalanishning bir

nechta usullari mavjud. Eng mashhuri kontekstda so'zlarni tarjima qilish va tushuntirishdir.

Shunday qilib, chet tilini o'qitishda AI tizimlaridan foydalanish bu ishni sezilarli darajada o'zgartirish imkoniyatiga ega. Bir tomondan, o'qituvchilar odatiy vazifalardan ozod bo'lib, ijodkorlik uchun keng ufqlarni ochadilar. Boshqa tomondan, AI tizimlarining lingvodidaktik jarayonga integratsiyalashuvi o'qituvchi tomonidan o'quv mashg'ulotlarini tayyorlash va o'tkazish jarayonida amalga oshiriladigan an'anaviy funktsiyalar mazmunini o'zgartirish bilan bog'liq.

Xulosa

Umid qilamizki, ushbu maqola akademik va ta'lim hamjamiyatining e'tiborini sun'iy intellekt tizimlarining ta'lim salohiyatiga qaratadi va xorijiy til o'qituvchilarining samaradorligini oshiradi. Biroq, sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanganda, o'qituvchilar sun'iy intellektga asoslangan ta'lim jarayoni yaqin orada amalga oshirilmasligini tushunishlari kerak. Sun'iy intellekt tizimlari tomonidan yaratilgan materiallarning ko'pligi, shubhasiz, ta'lim muhitiga kirib boradi va ularning o'rganishga ta'siri doimiy ravishda oshib boradi.

Biz katta til modellariga asoslangan texnologiyalarning lingvodidaktik salohiyatini aniqladik, ularning lingvodidaktik jarayonda qo'llanilishini namoyish qildik va ularning kuchli va zaif tomonlarini, shuningdek, qo'llanilish chegaralarini ta'kidladik, deb hisoblaymiz. Shubhasiz, vaqt o'tishi bilan, boshqa texnologik yangiliklar singari, sun'iy intellekt tizimlari ko'pchilik odamlarning, jumladan, xorijiy til o'qituvchilarining kundalik hayoti va kasbiy faoliyatining ajralmas qismiga aylanadi.

Adabiyotlar:

- [1] Abduqahharov I.N. . “Oliy aqliy funktsiyalarning rivojlanish tarixi”. Psixika rivojlanishi muammolari. Toshkent: // GULDU axborotnomasi, 1993. 2-son.
- [2] Botirova P. A. “Avtomatlashtirish va inson”. Psixologik tadqiqotlar: Maqolalar to‘plami. 2-son. Samarqand davlat universiteti nashriyoti 1999. 3–12-betlar.
- [3] Paskova, A. A. “Elektron ta’limni shaxsiylashtirishda sun’iy intellekt texnologiyalari”. Maykop davlat texnologiya universiteti byulleteni. 2019. № 3 (42). 113–122-betlar. <https://doi.org/10.24411/2078-1024-2019-13010> EDN: XAWYHE.
- [4] Rakitov A. I. Oliy ta'lim va sun'iy intellekt: Eyforiya va xavotir // Rossiya oliy ta'lim. 2018. 27-jild. № 6. 41–49-betlar. EDN: USPQDV.
- [5] Stepin V. S. O'zgarish davri va kelajak ssenariylari: Tanlangan ijtimoiy va falsafiy jurnalistika. Moskva: IFRAS, 1996. 174 b.
- [6] Halaweh M. ChatGPT in education: Strategies for responsible implementation // Cont. Ed. Technology. 2023. Vol. 15. Iss. 2. Art. No. ep421. <https://doi.org/10.30935/cedtech/13036>
- [7] Innis H. A. The Bias of Communication / introd.: A. J. Watson. Rpt. of 1951 ed. Toronto: Univ. of Toronto Press, 1999. 226 p.

- [8] Introna L. D. Ethics and the speaking of things // *Theory, Culture & Society*. 2009. Vol. 26. Iss. 4. P. 25—46. <https://doi.org/10.1177/0263276409104967>
- [9] Introna L. D. Towards a post-human intra-actional account of sociomaterial agency (and morality) // *The Moral Status of Technical Artefacts* / eds P. Kroes, P.-P. Verbeek. Dordrecht: Springer, 2014. P. 31—53. (*Philosophy of Engineering and Technology*). https://doi.org/10.1007/978-94-007-7914-3_3
- [10] Orlikowski W. J. The sociomateriality of organizational life: Considering technology in management research // *Cambridge Journal of Economics*. 2010. Vol. 34. Iss. 1. P. 125—141. <https://doi.org/10.1093/cje/bep058>